

Т.Б. Лебедева,
старший викладач кафедри іноземних мов
(Військовий інститут внутрішніх військ МВС України, м. Харків)

LOANING У НІМЕЦЬКОМУ ВІЙСЬКОВОМУ ВОКАБУЛЯРІ

*У військовій лексичній підсистемі німецької мови, базуючись на засобах передачі у німецькій мові поняття, яке вони позначають, виявлено три групи запозичень - *loaning* (англо-американізмів): 1) запозичення, які позначають поняття, що у німецькій мові передаються описово; 2) запозичення альтернативного вибору; 3) запозичення безальтернативного вибору.*

У наш час проблема функціонування англо-американізмів у німецькому військовому вокабулярі набуває особливого значення в зв'язку з тим, що лексична підсистема німецької мови на сучасному етапі свого розвитку зазнає інтенсивного впливу англійської мови (саме її американського варіанта). На цьому наголошує і німецький мовознавець М. Buschmann, говорячи «*Anglizismen genießen in der Gegenwartssprache ohnehin eine hohe Popularität, in der Militärterminologie sind sie überdies besonders verbreitet*» [1:214].

Це явище пояснюється як суто лінгвістичними причинами, адже навіть лінгвістична база німецької мови цьому до певної міри сприяє, так і екстралінгвістичними стимулами розвитку мови. На нашу думку, останні мають пріоритет, але їх вплив може бути встановлений лише у вигляді багатомірних складних відносин, адже і сам матеріальний світ, який нас оточує, є складним і багатомірним. Ці позамовні детермінанти, виходячи з «кінцевого результату» їх дії, можна розглядати як чинники:

- а) які сприяють взагалі стандартизації військової лексики у різних державах;
- б) які спричинюються до того, що саме англійська мова стає міжнародною мовою військових;
- в) на яких ґрунтується те положення, що саме американський варіант англійської мови стає мовою-акцептором для військового вокабуляра німецької мови.

При цьому вплив американського варіанта англійської мови на німецький військовий вокабуляр на лексичному рівні відбувається по двох напрямках. Військова лексична підсистема німецької мови збагачується семантичними запозиченнями, які складають незначну частину серед загальної кількості запозичень, та так звані прямими лексичними запозиченнями, тобто лексичними одиницями, що входять безпосередньо із мови-акцептора до мови-рецептора. Серед прямих лексичних запозичень – англо-американізмів, що входять до складу військової лексичної підсистеми німецької мови, можна виділити такі, що перейшли у німецьку мову при наявності в ній «свого» поняття. При їх вживанні фрагменти концептуальної картини світу не змінюються, тобто не відбувається її поняттєвого розширення, іншими стають лише засоби відображення цих фрагментів у мові. У англійській термінології такі запозичення, як відзначає Б.О. Серебренніков, носять назву «*loaning*» [2:81], у російській мовознавчій літературі зустрічається термін «проникновения» [3:159], у німецькій мові — «*Wortentlehnung*» [4:48].

На нашу думку, такі запозичення можна розподілити на декілька груп, базуючись на засобах передачі у німецькій мові поняття, яке вони позначають:

- A. Запозичення, які позначають поняття, що у німецькій мові передаються описово.
- B. Запозичення альтернативного вибору.
- V. Запозичення безальтернативного вибору.

A. Запозичення, які позначають поняття, що у німецькій мові передаються описово.

До цієї групи відносяться запозичення, поява яких виправдана з точки зору розширення словникового складу сучасної німецької мови. Вони визначаються мовцями як лексичні одиниці, що передають наявні у німецькій мові поняття більш точно та ясно, є більш місткими за своїм значенням, адже у німецькій мові поняття, що вони позначають, можуть бути передані лише описово, про що йде мова у словнику Duden'a: «... ein Fremdwort kann dann nötig sein, wenn es mit deutschen Wörtern nur umständlich oder unvollkommen umschrieben werden können» [5:137]. До таких лексичних одиниць відноситься насамперед деяка оперативно-тактична лексика: *Temporary Rank, Transfer of Authority, Full Command, Operational Command, Tactical Command, Operational Control, Tactical Control*.

«Ein NATO-Befehlshaber erhält kein Full Command über die ihm assignierten Streitkräfte, sondern lediglich Operational Command oder Operational Control» [6:76].

Ось яким чином, зокрема, передається німецькою мовою поняття, що називає запозичення *Full Command*: «Nur nationalen militärischen Führern zustehende Befehlsgewalt über in jeder Hinsicht unterstellte Kräfte. Sie umfaßt alle Bereiche der militärischen Führung und Administration und ist nur innerhalb nationalen Streitkräfte gegeben» [6:75, 76].

Тільки описово німецькою мовою передається і поняття, яке відображає і англійська лексична одиниця *Forces Answerable to the WEU*: «Streitkräfte, die der WEU aus dem konventionellen Streitkräftedispositiv ihrer Mitgliedstaaten zur Verfügung gestellt» [6:71]. Але у німецькій мові цей англійський мегазнак розширив свою семантичну структуру. Його семантика залишається незмінною, якщо мова йде про військові контингенти інших держав - членів ЗСС, якщо ж справа стосується Німеччини, то за допомогою цього англійського словоспо-

лучення визначають не тільки ті військові частини і підрозділи, що входять до системи оборони Західноєвропейського Союзу, а і взагалі всі військові частини та підрозділи Німеччини, які співпрацюють з НАТО, незалежно від їх підпорядкування.

«Deutschland hat alle der NATO zur Verfügung gestellten Kräfte auch als «Forces Answerable to the WEU» gemeldet» [6:71].

До цієї групи запозичень ми відносимо і назву системи зброї Rolling Airframe Missile, що німецькою мовою означає «Flugkörpersystem zur Selbstverteidigung von Schiffen und Booten gegen anfliegende Seezielflugkörper mit Radarzielsuchkopf» [6:171].

Пор.: «Auf Schiffen bei der Bundesmarine im Einsatz: NATO Sea Sparrow, Standard Missile, Rolling Airframe Missile, Stinger» [6:70].

Ці факти мови засвідчують, наскільки більш толерантним є вживання запозиченого терміну у порівнянні з поясненням німецькою мовою, тобто їх поява у німецькій мові обумовлена лінгвістичними чинниками, а саме прагненням кожної мови до розширення можливостей відображення дійсності, до розширення можливостей висловлювання та одночасно тенденцією до економії мовних засобів. Це сприяє уніфікації військової лексики.

Пор.: «Mit Transfer of Authority wird dem Kommandeur die sogenannte Operational Control über die assignierten Truppen übertragen» [6:78].

«Temporary Rank gilt für Verwendungen bei Integrierten Stäben und NATO-Dienststellen [6:196].

Б. Запозичення альтернативного вибору.

До цієї групи, серед прямих запозичень у військовій лексичній підсистемі сучасної німецької мови, відносяться такі запозичення, що їх поява у німецькій мові з точки зору заповнення лакун не мотивована, бо в цьому випадку таких лакун просто не існує. Ці англо-американські запозичення входять у німецьку мову як синоніми до вже існуючих у німецькому військовому вокабулярі лексичних одиниць, вони стають «конкурентами німецьких означень» [7:84]. Як констатує О.В. Сидоров, «... извлечение определённых лексических единиц из языка-источника и их внедрение в наблюдаемый язык не всегда оправданно с позиций расширения словарного состава. В таких случаях речь не может идти о заполнении лакун в лексической системе немецкого языка и о совершенствовании средств конструирования понятийной картины мира» [8:10]. Отже, вживання запозичень цього типу мотивується не потребою заповнення лакун, а іншими позамовними чинниками. По суті у цих випадках кодування інформації здійснюється як вибір між засобами рідної та іноземної мов. При цьому цілком очевидно, що один код не краще іншого, бо кожний з них має свої власні можливості. Але суспільство або окремий індивідуум можуть по-різному ставитися до того чи іншого узагальнення досвіду, що набувається та зберігається за допомогою різних кодових систем, тому актуалізація лексичних одиниць тут пов'язана і з їх прагматичним потенціалом, тому що «... выбор альтернативных реализаций из числа эквивалентных при формировании высказывания подчёркивает определённый аспект мировосприятия или внутреннего состояния субъекта» [7:11]. На наш погляд, цей вибір стимулюється насамперед позамовними причинами, але і суто лінгвістичні чинники мають на нього великий вплив.

У даній групі англо-американізмів їх вживання у військовій лексичній підсистемі сучасної німецької мови замість лексичних одиниць німецької мови мотивоване насамперед необхідністю «стандартизації», «уніфікації» військової лексики держав-членів НАТО. Але різні підгрупи цих лексичних одиниць мають ще і додаткову мотивацію використання у німецькому військовому вокабулярі.

Так, вживання таких англо-американських лексичних одиниць, що передають найменування елементів оперативного мистецтва як:

Air Interdiction = das Sichern der Operationsfreiheit der Landstreitkräfte in der Tiefe des Raumes;

Offensive Counter Air = der Kampf gegen feindliche Luftstreitkräfte am Boden;

Offensive Air Support = die Bekämpfung gegnerischer Landstreitkräfte auf dem Gefechtsfeld (що дорівнює значенню двох лексичних одиниць Gefechtsfeldabriegelung f + Luftnahunterstützung f), на нашу думку, мотивовано тим, що ці терміни більш економічні у порівнянні з термінологією німецької мови (мови-рецептора), що відповідає тенденціям сучасного розвитку мови до економії мовних засобів. Крім того вони характеризуються для фахівців чіткістю та точністю у передачі інформації, яку вони несуть у собі (лінгвістична причина), а для нефактивців їх значення завуальоване (соціально-психологічна причина).

"Die Aufgaben des Luftangriffs umfassen Offensive Counter Air, Air Interdiction und die Bekämpfung gegnerischer Landstreitkräfte auf dem Gefechtsfeld» [6:117].

Цікавим, на наш погляд, прикладом запозичень є вживання у військовій лексичній підсистемі німецької мови англо-американізму Air Policing, який не просто відображає поняття «контроль за повітряним простором», «авіаційне прикриття повітряного простору», яке має у англійській мові і яке у німецькій мові позначається складним словом Luftraumüberwachung f. Між двома цими синонімами відбувається розмежування значень, у запозиченні спостерігається семантичне зрушення. Саме у німецькому військовому вокабулярі словосполучення Air Policing одержує ще уточнююче значення «der Einsatz von Abfangjägern zur Luftraumüberwachung im Frieden» (бойове застосування винищувачів-перехоплювачів для контролю за повітряним простором у мирний час). Таким чином, його вживання викликано ще і потребою диференціації значення, прагненням більш адекватної передачі даного поняття і відповідає тезі, що «sein Gebrauch (der Gebrauch eines Fremdwortes) ist dann gerechtfertigt, wenn man einen graduellen inhaltlichen Unterschied ausdrückt» [5:13].

Появу англо-американських запозичень при номінації елементів військового управління НАТО, до яких ми відносимо і адміністративну лексику — назви посадових осіб (при наявності німецьких еквівалентів), можна, на нашу думку, пояснити реалізацією їх прагматичного потенціалу, а саме його сигніфікативного аспекту, наприклад:

das Air Command and Control System = das Einsatzführungssystem der Luftstreitkräfte;

das Airbone Early Warning System = fliegendes Frühwarnsystem;

das Backborn - System = die Gefechtsführungszentrale;

Deployable ACCS Component = das verlegbare Element;

der Force Commander = der Befehlshaber;

der Supreme Allied Commander Europe = Oberster Alliiertes Befehlshaber der NATO in Europa.

Адже у даному разі слова та вирази використовуються для експлікації відповідних реалій у системі німецької мови, які стосуються саме мультинаціональних сил, системи управління блоку НАТО. Перевага віддається альтернативному варіанту, «запозиченому формативу» [8:13], адже поняття, яке воно відображає у німецькомовному контексті, є прагматично обтяженим мультинаціональною специфікою.

Пор.: «Das deutsche San-Kontingent ist direkt dem Force Commandeur UNPF unterstellt, wobei die nationale Führung durch den nationalen Befehlshaber sichergestellt ist» [6:83].

«Das Air Command and Control System wird durch nationale Vorhaben im Bereich der Informationstechnik vervollständigt» [6:19].

Вибір же альтернативної реалізації на користь іноземної лексичної одиниці підкреслює певний аспект світосприймання:

а) у синонімічних парах монознаків:

das Briefing — die Lagebesprechung,

die Crew — die Schiffbesatzung,

das, der Debriefing — die Einsatznachbesprechung,

das Headquarter — das Hauptquartier,

der Interceptor — der Abfangjäger,

das Team — das Kommando;

б) у синонімічних парах, що складаються з англійських мегазнаків та німецьких монознаків:

die After Action Review — die Einsatznachbesprechung,

Battlefield Air Interdiction — die Gefechtsabriegelung,

Close Air Support — die Luftnahunterstützung,

Sea Sparrow — der Schiff-Luft-Flugkörper,

der Stop-over — die Zwischenlandung;

в) у синонімічних парах мегазнаків:

combined air operations = Kombinierte Luftübungen,

Electronic Support Measures = die elektronische Unterstützung ,

Suppression of Enemy Air Defences = die Niederhaltung gegnerischer Luftverteidigung,

Unmanned Aerial Vehicle = gestartetes unbemanntes Fluggerät

Вони вживаються у військовій лексичній підсистемі сучасної німецької мови, на наш погляд, із міркувань престижу, адже представники американських збройних сил розглядаються у світі як люди, що мають високий соціальний статус, а Л. Блумфільд відзначає: «Среди своих коллег по профессии говорящий будет подражать тем, кто, по его мнению, занимает самое высокое «социальное» положение» [9:524], а саме американські військовослужбовці і можуть бути прикладом для наслідування завдяки соціальної значимості свого положення і ролі їх держави у світі. Таким чином, у даному випадку англо-американізм стають своєрідним соціальним маркером приналежності до високого соціального статусу.

Пор.: «Die benötigten Tornados werden von anderen Crews mit mehreren Zwischenstopps in Island und Grönland dorthin überführt» [6:9].

«Zusätzlich werden noch Minensperren, Nebel, die Wirkung von Close Air Support und die Reduzierung der Sichtentfernungen im Laufe des Gefechts abgebildet» [6:140].

«Zum Teil sind schon mal 40 bis 45 Flugzeuge in der Luft, z.B. bei sogenannten combined air operations» [6:12].

В. Запозичення безальтернативного вибору.

Нами виявлено цілий ряд запозичень, які просто витіснили німецькі номінації понять, змінивши фрагменти мовної картини світу при незмінній концептуальній. Більшість запозичень цієї групи відносяться до термінології, пов'язаної з військово-повітряними силами. За тими поняттями, які вони відображають, ці лексичні одиниці можна поділити на такі тематичні підгрупи:

1) номінація принципів застосування військово-повітряних сил:

toss-bombing — бомбометання з кабування,

touch-and-go-landing — приземлення з негайним злетом,

Air Drop — скидання (скинення) вантажу на землю із літальних апаратів;

2) номінації елементів військової інфраструктури:

- der Runway — злітно-посадочна смуга,
der Tower — командно-диспетчерський пункт,
der Taxiway — руліжна доріжка між злітними смугами;
3) номінації всебічного забезпечення діяльності військово-повітряних сил:
das Basegram — повідомлення для передачі літаку (кораблю),
checken (big to check) — проводити передпольотний (стартовий) контроль літака,
das Weather-Briefing — метеорологічний передпольотний інструктаж,
das Weather-Briefing-Log — бюлетень погоди,
white card — біла картка, свідоцтво на право польотів за приборами;
4) технічна термінологія:
das Cockpit — кабіна літака,
das Burnout — припинення роботи реактивного двигуна (через втрату пального),
der Flameout — припинення роботи реактивного двигуна (через втрату пального),
der Countdown — передпусковий відлік часу.

Вживання лексичних одиниць цієї групи у військовому вокабулярі німецької мови, на наш погляд, базується на тій специфічній функції, яку англійська мова у наш час виконує у міжнародній спільноті у сфері цивільної авіації, а саме на функції уніфікованої мови авіаційної справи, ніж викликано орієнтацією на престижний еталон.

«Flugsimulator ist eine Flugschulungs — oder Flugzeugentwicklungsanlage. Die Anlage kann aus einem oder mehreren Cockpits, Sichtdarstellung, Bewegungssystem pro Cockpit und Rechnern mit Leitstand bestehen» [6:71].

Але у цих випадках мотивація престижності теж наявна, бо вживання англо-американізмів у німецькій військовій лексиці можна визначити і як «сознательное подражание, основанное на полностью или частично осознанном отношении к объекту подражания» [10:10].

Пор.: «Rechts und links der Runways türmt sich der Schnee meterhoch» [6:71].

Отже, хоч вживання запозичень типу loaning і не веде до зміни концептуальної моделі світу, але вони розширюють мовну картину світу, бо виконують такі функції, як усунення об'єктивної номінативної недостатності, стандартизація та уніфікація військової лексики держав-членів НАТО, економія мовних засобів, більш адекватна передача значення, експлікація відповідних реалій, передача міркувань престижу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Buschmann M. Zur militärischen Onomastik und Terminologie // Muttersprache. — 1995. — Nr. 3. — S. 210-214.
1. Серебренников Б.А. Роль человеческого фактора в языке: Язык и мышление. — М.: Наука, 1988. — 242 с.
2. Языкознание. Большой энциклопедический словарь. — М.: БРЭ, 1998. — 685 с.
3. Степанова М.Д., Чернышева И.И. Лексикология современного немецкого языка. — М.: Высш. шк., 1975. — 272 с.
4. Der Duden: in 10 Bänden. Bd. 5. Duden Fremdwörterbuch. — Berlin: Duden, 1990. — 832 s.
5. 1000 Stichworte zur Bundeswehr. — Hamburg: Mittler, 1997. — 238 s.
6. Розен Е.В. Немецкая лексика: история и современность. — М.: Высш. шк., 1991. — 96 с.
7. Сидоров О.В. Прагматический статус заимствований в современном немецком языке // Взаємодія одиниць різних рівнів германських, романських і слов'янських мов. — К.: КДППМ, 1991. — С. 10-14.
8. Блумфильд Д. Язык. — М.: Высш. шк., 1968. — 607 с.
9. Розен Е.В. Лексика немецкого языка сегодня. — М.: Высш. шк., 1976. — 128 с.

Матеріал надійшов до редакції 9.11.2000 р.

Лебедева Т.Б. Заимствования - проникновения в немецком военном вокабуляре.

В военной лексической подсистеме немецкого языка, основываясь на способах передачи в немецком языке понятия, которое они обозначают, выявлены три группы заимствований - проникновений (англо-американизмов):

- 1) заимствования, которые обозначают понятия, передающиеся в немецком языке описательно; 2) заимствования альтернативного выбора; 3) заимствования безальтернативного выбора.*

Lebedeva T.B. Loans - assimilations in the German Military Vocabulary.

In the lexical Subsystem of German according to the ways of the expression of the concept the following three groups of Anglo-American loans - assimilations are revealed: 1) the loans which define the concepts descriptively in the German language; 2) the loans of the alternative choice; 3) the loans without the alternative choice.